

Sluttrapport

fra Kulturminnebøndernes infoprojekt om Sikring av trua naturtype

Navn på tiltaket Raviner i istid og framtid; informasjonsprosjekt. ref.2015/1060-8 M-NA
Referansenummer 15S69E3C

Kulturminnebønderne fikk i vår tilsagn om 75.000 kroner i tilskuddsmidler til infotiltak, søkte delutbetaling 19.5.2015 og fikk i juni utbetalt 54.000 kroner. Vi oversender nå sluttrapport og ber om å få utbetalt de resterende 21.000 kronene.

BILDETEKST: Populært seminar: Pågangen til seminaret på Veset torsdag var så stor at arrangøren måtte si nei til noen. Stua var fylt til randen. Foto: John Arne Paulsen

Ravineseminaret på Veset i Nes vakte stor interesse

Omtale av ravineseminaret i bladet Raumnes 28.4
<http://www.raumnes.no/article/20150428/ARTICLE/150429916>

Tilbakemeldingene på seminaret

Mye fagkunnskap samlet på «podiet».
Fra paneldebatten

Infoprojektet – program

Infoprojektet ble innledet med fagseminaret 23.april. I delrapporten sendt 19.5.2015 (vedlegg 2) gjør vi rede for planleggingen og gjennomføringen. Fagseminaret møtte stor interesse. Av plasshensyn måtte vi sette strek for deltakelse ved 60 personer. Det betyr at noen sto på venteliste og ikke fikk plass. Seminaret ble gjennomført med fullsatt sal (deltakerlista ligger vedlagt også her i sluttrapporten).

Både under selve seminaret og i etterkant har Kulturminnebønderne som arrangør fått mye positiv respons på opplegg og innhold. Det har skjedd direkte, på epost og Facebook. Vi gjennomførte også en enkel spørreundersøkelse blant deltakerne med nettverktøyet SurveyMonkey. Resultatet av spørreundersøkelsen tolker vi som et bevis på at seminardeltakerne var fornøyde med informasjonen de fikk. Vi fikk riktignok kun svar fra 15 (1 av 4).

Vi valgte ikke å purre for flere svar.

Lenke til svarskjemaene; <https://no.surveymonkey.com/results/SM-QRDYQRNC/>

Arrangører er
Utmarksavdelingen for
Akershus og Østfold,
Raumnes Historielag,
Glomma og Vormaelvelag og
Kulturminnebondene.

Påmelding:
veset@online.no innen
mandag 20. april.

200 kroner i
deltakeravgift.

Begrenset antall.

Påmeldte får
tilbakemelding på
epost med info om
forhåndsbetaling. Obs:
Husk å merke betaling
med ditt navn.

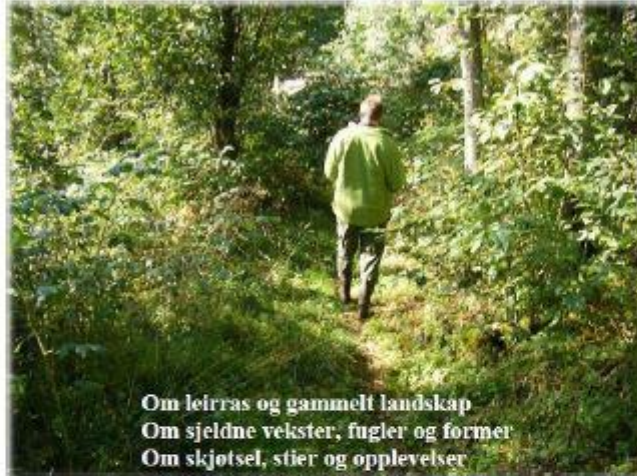
**HJERTELIG
VELKOMMEN!**

Kulturminnebondene
har raviner som tema
sommeren 2015.

Tiltaket er økonomisk
støttet av
Fylkesmannen i Oslo
og Akershus:
Informasjon om
sikring av trua
naturtyper 2015.

*Kulturminnebondene er
et samarbeid mellom
gardene Huser og Veset i*

Gammelt som alle hauga Ravinelandskap i istid, nåtid og framtid

Halvdagsseminar 23. april på Veset gård, Nes på Romerike

11.30 - 12.30: Registrering. Te/kaffe og «biteti»

12.30 - 12.45: Velkommen

12.45 - 13.10: *Om Romerikes raviner og leirskred – en 11 000 år gammel geologisk historie.* Geolog Rolf Sørensen, førsteamanuensis i kvartærgeologi

13.15 - 13.40: *Biologisk mangfold i raviner, kartlegging av naturtypen ravinedal.* Biolog Terje Blindheim, daglig leder BioFokus

13.40 - 14.00: Beinstrekk med frukt

14.00 - 14.25: *Raviner for friluftsliv og naturopplevelse.* Seniorforsker Vegard Gundersen, Norsk institutt for naturforskning (NINA)

14.30 - 14.55: *Raviner – en ressurs i kulturlandskapet.* Landskapsarkitekt Turid Rikheim, Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold

14.55 - 15.15 Beinstrekk med kaffe/kringle

15.15 - 15.50: Paneldebatt. I panelet foredragsholderne samt generalsekretær Christian Steel fra SABIMA, Bjørn Aaby fra Romerike landskapsvernområde og Kåre Homble fra Nannestad/naturvernforbundet

15.50 - 16.00: Avrunding. Vel hjem!

Seminarprogrammet slik det ble offentliggjort hos samarbeidspartnere og ulike nettsider

Markedsføring av ravinesommer

I april hadde Kulturminnebondene det oppfølgende sommerprogrammet ferdig. Under fagseminaret lå programmet tilgjengelig for seminardeltakerne som et gratis prospektkort. Påmeldingen til fagseminaret skjedde skriftlig på epost. Det gjorde det mulig å følge opp deltakerne. I etterkant fikk deltakerne tilsendt de fire presentasjonene fra fagseminaret slik de ytret ønske om og foredragsholderne ga godkjenning til.

https://www.dropbox.com/sh/l6c5br9nzd7ee83/AABgjpqdxZLBTsU_oCJcwpAa?dl=0

Epostmeldingen inneholdt også ny oversikt over sommerprogrammet.

GAMMALT SOM ALLE HAUGA
Ravinelandskap i istid, nåtid og framtid
 Seminar på Veset i april med oppfølging på Huser utover sommeren:

14. juni: Guidet ravinetur med biolog Kåre Homble
 21.juni: Foredrag om historiske leirras i Nes ved etnolog Jan Erik Horgen

31.juli-2.aug: Vegalangs i Vormadalen
 16.aug: Fotoforedrag om raviner ved skribent/fotograf Morten Stensaker
 16.aug: Åpning av fotoutstilling
 6.sept: Oppsummering av ravinesommer

Følg med for detaljert program på:
www.facebook.com/kulturminnebøndene
www.vegalangs.no

Velkommen til opplevelse, kunnskap og forståelse
 av vårt unike ravinelandskap

TEST GARDSATMOSFÆREN I FENSTAD

Kommunen vil nå bli de første i Norge som tilbyr en slik service. Vi har nå utviklet og lansert en egen turgåingstase ved Fenstad og Veset. Dette er et tilbud som vil gi deg en unik opplevelse av vår landskapskultur.

MÅR KONGSVINGER

Bildetekst: Prospektkort (baksiden) med sommerprogram.

Sommerprogrammet ble lagt inn på Visit Romerike, Hanen og romerike.no samt annonsert i bladet Raumnes. Det ble også omtalt i lokalavisene. Kulturminnebøndene opprettet en egen gruppe [Ravinedaler](#) samt arrangementer på egen [FB-side Kulturmonnebøndene](#).

Ravineseminalet ble en arena for ulike fagfolk og brukergrupper. Det utvidet kontaktnettet vårt og gjorde blant annet at sommerprogrammet ble utvidet med nok et søndagsforedrag; biolog Jeroen van der Kooij.

Ned i ravinene

I begynnelsen av juni gikk vi opp løypetraseer for ravinevandring. Vi kontaktet berørte grunneiere og gjorde oppmerksom på at vi ville lede turgåere gjennom ravinelandskapet. Vi fulgte dyretråkk og merket sti mellom de to gardene Veset og Huser. Det ble en to til tre timers tur gjennom ravinekomplekset Veset V, som er en A-lokalitet, ned til Vorma og deretter opp gjennom elvelandskapet til Huser. Turen gir anledning til å oppleve ravinelandskap, både det uberørte og aktive, og det som er planert eller beplantet. Sommerens erfaring er at dette er blitt interessante traseer som turdeltakere liker og respekterer. Deltakerne følger stien og tar inn over seg stillheten og at her er det naturen som råår på egne premisser. Kulturminnebøndene ønsker å fortsette å introdusere folk for disse naturopplevelsene ved å bruke traseene. Det gjelder også den andre traseen i Kjerkeravina ved Huser (se kart på s.2 i vedlegg 4).

TIRSDAG 9. JUNI 2015

INVITERER TIL TUR: Kulturminnebøndene inviterer til ravinetur førstkomende lørdag. Foto: Lise Kristensen

Kulturminnebøndene Ravinesommer

■ VORMA
Kulturminnebøndene inviterer til ravinetur i Nes lørdag 13. juni. Ned i «de glemte dalene».

John Arne Paulsen
63 91 18 12
john@raumnes.no

Ravinelandskapet langs Vorma, ikke minst i området mellom Esvål og Svanfoss, er særegent og verdt å oppleve. Lørdag denne uka byr det seg en god anledning.

«Glemte» daler
– Vi lokker ikke med toptur i Nes, men heller det motsatte. Bli med ned i de glemte dalene. Der dyra har tråkket sporet. Der du ikke møter andre turgåere. Der du raskt fjerner deg fra den kult-

iverte marka og den industrialiserte skogen, og der naturen selv rår, sier Eva Nordbye, på vegne av arrangørene, Kulturminnebøndene.

Innholdsrik tur
Dette er det første arrangementet i rekka med tittelen «Ravinesommer».

Nordbye forsikrer at turen denne gang vil gi varierte utfordringer.

– Det blir å klatre over døde trær, hoppe over bekker, skli i leire og høre vårbekken, fuglene og humlene, sier hun.

Aktiv og intakt
Vorma er en av Norges vannrikste elver, omkranset av urskog, villblomster og sjeldne planter. Nordbye forteller at en del av turen går gjennom den aktive og intakte ravin dalen som Nes kommune ønsker å erverve som nytt avfallsdeponi.

– Der evja møter Vorma fortsetter turen i elvelandskapet oppover mot Svanfoss, med nye evjer og ravinerygger, forteller hun.

Oppmøte på Veset
Alle som vil bli med på turen, kan møte opp på gården Veset ved riksveg 177. Turen ender til slutt på gården Huser ved Vorma nedenfor Fenstad kirke. Biolog Kåre Homble guider på turen, som er beregnet å ta rundt tre timer.

Følger opp seminaret
– En trenger godt fottoy og litt niste på denne turen, legger Nordbye til.

Arrangementene gjennom sommeren er en oppfølging av ravineseminaret som ble arrangert for fullt hus og med flere dyktige forelesere på Veset gård i april i år.

Kulturminne- bøndenes ravinesommer

13. juni: Guidet ravinevandring fra Veset til Huser. Kåre Homble fra Naturvernforbundet forteller/viser det biologiske mangfoldet underveis.

14. juni: Villblomstenes dag. Fotovisning fra ravinevandringen. Stabburskaféen på Huser.

21. juni: Tesifallet; leiraset som stengte Vorma i 111 dager. Foredrag om historiske leiras i Nes ved etnolog Jan Erik Horgen (Huser).

31. juli -2. aug: Vegalangs i Vormadalen – et mangfold av kulturopplevelser (flere gardar).

16. aug: De glemte dalene. Fotoforedrag om raviner ved skribent/fotograf Morten B. Stensaker. Åpning av fotoutstilling (Huser).

30. aug: Barnas ravedag. Lek og tur i eventyrskogen (Kjerkera-vina ved Huser.)

6. sept: Oppsummering av ravinesommer (Huser).

Utstilling, butikk og kafe på Huser i Fenstad er åpen hver søndag kl. 12 - 15 i sommersesongen.

13. juni inviterte vi til en første ravinevandring med guide. Biolog Kåre Homble fra Nannestad hadde gått turen sammen med Kulturminnebøndene i forkant. Rundt 16 personer møtte til den annonserte lørdagsturen og fikk en lærerik vandring gjennom den frodige juni-naturen. (Bilder fra sommerens ravinevandring i vedlegg 4)

14. juni, på villblomstens dag, viste vi bilder fra ravinevandring dagen før. Det skjedde på stabburet på Huser. Bildeframvisningen ble et tilbud til dem som ikke kan klare å gjennomføre en tur gjennom det til dels bratte og utilgjengelige ravineområdet.

5. juli Ravinevandringen inspirerte til en ny ravinevandring 5.juli i regi av unge permakulturentusiaster (bilde t.v.).

1.- 2. august under Vegalangs i Vormadalen.

Elvebåten Elvekongen arrangerte vellykket ravinecruise med «vår» foredragsholder geolog Rolf Sørensen. Huser gård (Lise) arrangerte vandrespillet om presteenene på Huser begge dager under Vegalangs. Opplegget startet med ravinevandring i Kjerkeravina og fikk stor publikumsoppslutning.

Nes-politikernes interesse og oppmerksomhet rundt raviner økte i løpet av våren og endte med at politikere selv ba om å befare ravinekomplekset Veset V før behandlingen av arealplan i sommerens siste kommunestyremøte. Politikerne ønsket ved selvsyn å se det truede området før vedtak. (Bildet t.v. er fra omtale av befaringen i Romerikes Blad 1.7.2015)

<http://www.rb.no/jungel-blir-massemottak/s/5-43-96879>

Det ble ja-flertall i kommunestyret for å sette av ravinedalen av nasjonal verdi som nytt framtidig massedeponi for forurenset masse i arealplanen. I formannskapet var den politiske sammensetning noe annerledes slik at der var vedtaket nei.

Søndagsforedrag på stabburskafeen på Huser

21. juni holdt etnolog Jan Erik Horgen foredrag om Tesiraset og andre historiske ras for mange frammøtte på Huser.

Søndag 9. august kom biolog Jeroen van der Kooij med foredraget «På jakt etter en ukjent istidsrelikt» for å fortelle om bjørkemusa.

FOREDRAG OG KÅSERI: «De glemte dalene» er tittelen på fotoforedraget Morten B. Stensaker skal holde søndag på Huser gård.

Fotoutstilling i stabburet

Fotoskribent Morten B. Stensaker og fotograf Birger Areklett skal i stabburet på Huser gård vise vakre fotografier av ravinlandskap.

Tommy Simon Norum
63 91 18 10
tommy@raumnes.no

Det er få som har vandret så mye i ravinlandskapet som Morten B. Stensaker fra Årnes. Søndag 16. august åpner han fotoutstillingen Huser gård, sammen med fotograf Birger Areklett.

Stensaker skal også holde kåseri og fotoforedrag om ravinlandskapet, med tittelen «De glemte dalene», der Stensaker deler fascinerende bilder få har sett maken til. Mange av fotografiene fra kåseriet kan publikum se på veggene på stabburet på Huser i tre uker framover.

Nye øyne

Stensaker ønsker publikum velkommen til å se landskap og verdier med nye øyne. Som tittel på ett av sine bilder bruker Stensaker et sitat av Albert Einstein. «Den verden vi har formet med vår måte å tenke på, har alvorlige problemer som ikke kan løses på samme måte».

FOREDRAG OG KÅSERI: «De glemte dalene» er tittelen på fotoforedraget Morten B. Stensaker skal holde søndag på Huser gård. Privat foto.

Ravinevandring

Etter foredraget inviterer Kulturminnebondene til ravinevandring, hvor det blir to turer. En kort tur til Fenstad kirke, og en lang tur fra Huser til Veset. Arrangementene opplyser at de som ønsker å bli med på vandringen må huske gode sko. Det blir også åpen stabburskafé.

«De glemte dalene» av Stensaker og naturfotograf Birger Areklett. Alle foto: Tommy Simon Norum

Fotoforedrag om raviner

Morten B. Stensaker åpnet fotoutstilling

HUSER GÅRD
«De glemte dalene» er tittelen på fotoutstillingen som åpnet i stabburet på Huser gård søndag.

Tommy Simon Norum
63 91 18 10
tommy@raumnes.no

Foredraget er en sakte bevisgjøring om raviner, som har en 11.000 år lang historie. Det er biologiske vidunder, sier forsker Bent, Morten B. Stensaker, som søndag holdt et fotoforedrag under åpningen av utstillingen «De glemte dalene». Foredraget inneholdt 95 lysbilder.

«Ravinene har stort arts mangfold i alle nivåer, og selve landskapsformasjonen er en geologisk formasjon. En formasjon som verdenssammenheng er unik, sier Stensaker.

Eget reiser

Stensaker understreker at han verken er geolog eller biolog, men at han har en genuin interesse for raviner og kan litt om mye.

«Jeg setter veldig stor pris på ensomhetsfølelsen jeg har i ravinene. Og at det alltid er noe nytt å lære om naturen under disse turene. Ravinene er mitt eget revi, sier Stensaker.

Å gå i ravinene hjelper også på muskelen, og kan til tider være et svært krevende terreng å ferdes i. Trestocker, kvister og bratte skrenter er bare noe av det som møter Stensaker, i tillegg til gjærme, leire og pigstråd.

Få steder i verden

Ravinene i Nes er dannet i sluttfasen av siste istid og fram til i dag. Slike raviner finner man bare i sentrale lavere liggende deler av Østlandet, Trøndelagfylkene, vestkysten av Sverige og i et område på grensen mellom Canada og USA, innleder

RAVINEVANDRER: Morten B. Stensaker har vandret mye i ravinene hvor han har med seg hunden og kameraet.

TUR I RAVINENE: Den korte ravineturen gikk fra Huser gård til Fenstad kirke. Sverre Rilmstad (Lh) leder an og forteller underveis.

Stensaker foredraget.

25 personer deltok på foredraget, og kunne etterpå se utstillingen med bilder tatt av Stensaker og naturfotograf Birger Areklett. Bildene blir hengende i stabburet på Huser i tre uker.

Ravinesommer

Foredraget og utstillingen er en del av ravinesommeren, som kulturminnebondene står bak i mai ble det holdt ravineseminar på Veset gård, og i slutten av måneden er det Barnas ravinledag med blant annet guidet tur i eventyrkroken. Fotoutstillingen er et samarbeid mellom Kulturminnebondene, Stensaker og Areklett, som begge har fått i oppgave å fotografere raviner.

Etter foredraget ble det to ravinevandring. Den korte endte opp ved Fenstad kirke, mens den lange ravinevandringen gikk fra Huser til Veset.

Søndag 16. august åpnet vi fotoutstillingen om de glemte dalene. Utstillere var naturfotograf Birger Areklett og naturskribent Morten B. Stensaker. På åpningsdagen holdt Stensaker fotoforedrag om «De glemte dalene», et svært gjennomarbeidet, informativt og illustrativt foredrag om ravinlandskap. Det er et foredrag som fortjener gjenbruk.

I tillegg til annonseringen ble arrangementene våre både forhåndsomtalt og omtalt i etterkant. Som eksempel de to utklippene fra lokalavisa Raumnes i forbindelse med fotoutstillingen/fotoforedraget.

Opplevelsesdag og framtidsdrømmer

Andrew McMillion MDG), trubadur og kulturverner Evald Fredholm og Øistein Smidt (V)

Kulturminnebondene avsluttet ravinprogrammet på Huser søndag 6. september. Til å oppsummere inviterte vi to politikere og en trubadur; de fikk oppgaven med å kåsere med utgangspunkt i et sitat av Albert Einstein; *Den verden vi har formet med vår måte å tenke på, har alvorlige problemer som ikke kan løses ved å fortsette på samme måte.* Sitatet var også tittel på et av Stensakers fotografier på veggen.

FLOTT DAG I TROLLSKOGEN: Små og store koste seg i trollskogen ved Huser gård søndag da Kulturminnebøndene avsluttet årets sesong.

Punktum for ravinesommer Sesongavslutning

HUSER GÅRD

Trollskog, musikalske innslag av kulturskole-elever og verdivalg i ord og toner sto på programmet under kulturminnebøndenes sesongavslutning.

Heidi Wexels Riser
63 91 18 15
heid@raumnes.no

Det har vært en innholdsrik sommer for Kulturminnebøndene på Huser gård. Søndag satte de punktum for årets sesong.

Vi satte punktum for ravinesommer med å invitere barna inn i ravinelandskapet og by dem en trollskog med musikk, eventyr, dyr, vekster og skattejakt, sier Lise Kristensen.

Begjærtret store og små

Først ble ungene lokket inn i eventyrskogen med eventyrfortelling og en fantastisk musikkopplevelse. Josefine Paulsen hadde sammen med Sindre Kværner Inngjerdingen og Atle Skjevdal laget en forestilling som begjærtret store og små.

Ute i skogen sto opplevelsene i kø. Barna fulgte den gode hjelper Rødkjuka von Strutsevinge, alias Øyvind Grønvold, gjennom trollskogen, klatret over naturlige hindre, fant skatter, så ulike dyrespor og lærte om naturen.

Så ble små og store lokket ut av trollskogen av musikk og kunne løpe ned på gården. I trollbaren kunne de bruke skatten de hadde funnet. Og her kunne man bare bruke trollpenset og kunnskap om den truede naturtypen ravine, avslutter Kristensen.

Tutbatrollet og hesteridning var det beste med denne dagen.

sa en av barna.

Verdivalg i ord og toner

Fascinere gjorde også Evald Fredholm med sine musikkinnslag inne på stabburet, forteller Kristensen.

Politikere Øystein Smidt fra Venstre og Andrew McMillion fra Miljøpartiet De Grønne har begge engasjert seg i ravinelandskapet og på avslutningen bidro de med betraktninger om hvordan man kan øke bevissthet og status til naturverdier.

Større bevissthet

– Dette har vært en flott sesong og gjennom sommerens ulike arrangementer, fra fagseminar til ravineturer, opplever Kulturminnebøndene at de har skapt større bevissthet og kunnskap om den truede naturtypen ravine, avslutter Kristensen.

Til sesongens siste dag lagde vi også et ravineopplegg for unger. Barnas ravinedal ble arrangert i samarbeid med Nes kulturskole og Øyvind Grønvold. Arena var garden og Kjerkeravina. Kulturskolen bidro med et flott musikkeventyr som møtte barna på veg både ut og inn av ravina. Friluftsmannen Øyvind Grønvold var ungenes forteller gjennom «trollskogen». Å introdusere ungene for «gårsdagens lekeplass» ble et opplegg som bør gjentas.

Ungenes opplevelse og politikernes verdiforståelse avsluttet infoprojektet. Vi arrangører var fornøyde. Her er hver vår tekst som fulgte bilder på Facebook.

Kulturminnebøndene har lagt til 3 nye bilder — på Huser - en perle ved Vorma.

Publisert av Lise Kristensen [?]: 6. september · Fenstad · 🌐

For en dag. For en opplevelse.

Nes kulturskole, Rødkjuka von Strutsevinge, Evald Fredholm, Øystein Smidt og Andrew McMillion leverte alle flotte innslag på Kulturminnebøndenes sesongavslutning. Nå er Ravinesommeren avsluttet, utstillingen tatt ned og alle vi som har engasjert oss har lært masse og møtt mange trivelige folk. En spennende reise. Takk

Kulturminnebøndene har lagt til 7 nye bilder — med Evald Fredholm.

Publisert av Eva Nordbye [?]: 6. september · Rediger · 🌐

HVA NATUREN GJEMMER OG GIR. Ut i naturen og innover i oss selv. Fra ungenes trollskog til Andrew McMillions økofilosofi. En verdig avslutning på Kulturminnebøndenes ravinesommer på Huser søndag.

Kulturminnebøndenes oppsummering av infoprojektet om raviner

- Arrangementene nådde mange mennesker. Deltakerne kom fra både nærmiljø og et større omland. Spesielt ravineseminalet nådde bredt.
- Raviner fikk større oppmerksomhet blant politikere og menigmann. Raviner ble «snakkis».
- Raviner ble tema for artikler og leserinnlegg. Det ble debatt om ravinenes verdi.
- Større bevissthet om raviner som unikt og verdifullt landskap her i bygda.
- Flere oppfatter ravinelandskapet som et aktuelt turområde
- Kulturminnebøndene utarbeidet turopplegg og opplevelser som vi ønsker å gjenta/utvide
- Fotodokumentasjon av ravinelandskap til gjenbruk
- Vår egen kunnskap om ravinelandskap har vokst